

Європейська економіка

Сергій ВОЙТКО

**ЗОВНІШНІЙ БОРГ
КРАЇН ЄВРОСОЮЗУ ТА УКРАЇНИ
В КООРДИНАТАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ**

Резюме

Проаналізовано наявні наукові дослідження з питань зовнішнього боргу. Здійснено аналіз положення країн Євросоюзу та України в координатах Індексу якості життя, Індексу безпеки життя, Індексу економічного виміру, Індексу сталого розвитку за даними 2012 року з урахуванням зовнішнього боргу цих країн. Доведено, що країни Євросоюзу зі значними обсягами зовнішніх запозичень мають дещо кращі значення Індексу якості життя, аніж Індексу безпеки життя. Відзначено високий рівень Індексу якості життя для переважної кількості країн Євросоюзу за значного обсягу зовнішнього боргу на одну особу. Доведено наявність «гравітаційного» ефекту для країн-сусідів, що відображено близькими значеннями комплексних показників, індексів якості та безпеки життя. Визначено високими значеннями коефіцієнту кореляції між Індексом економічного виміру та Індексом сталого розвитку, що підтвердило вплив зовнішніх запозичень на покращення значень обох цих індексів.

© Сергій Войтко, 2014.

Войтко Сергій, докт. екон. наук, доцент, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут», Україна.

Ключові слова

Європейський Союз, зовнішній борг, Індекс якості життя, Індекс безпеки життя, Індекс економічного виміру, Індекс сталого розвитку.

Класифікація за JEL: H81, F50.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Зовнішні запозичення є прийнятним у світі засобом підтримки та розвитку національних економік. Державний зовнішній борг утворюється шляхом виникнення зобов'язань унаслідок отримання кредитів від іноземних держав, міжнародних організацій та фінансово-банківських установ, здійснення державних запозичень на міжнародних фінансових ринках і вступу в дію державних зовнішніх гарантій щодо боргу приватних підприємств [1]. Зовнішній борг також є одним з механізмів підвищення рівня якості життя населення країни шляхом, наприклад, фінансування соціальних зобов'язань. Зовнішні запозичення за раціонального використання, з одного боку, опосередковано впливають на позитивну динаміку макроекономічних показників. З іншого боку, «проїдання» може мати наслідки «боргової петлі».

Актуальність поставленої проблематики для національної економіки саме й підтверджується тим, що на 01 липня 2013 року валовий зовнішній борг становив 134,4 млрд дол. [2], а ВВП за I півріччя 2013 року [3] становило 653,5 млрд грн. Екстраполюючи показники, матимемо $2 \times 653,5 = 1307,0$ млрд грн. ВВП за 2013 рік. У доларовому еквіваленті ВВП може становити понад 160 млрд дол. У такому випадку валовий зовнішній борг становитиме понад 80 % до ВВП (за умови, що ці показники впродовж поточного року змінюватися не будуть).

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано вирішення цієї проблеми і які бере за основу автор, визначення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячено означену статтю. Державний зовнішній борг утворюється шляхом виникнення зобов'язань унаслідок отримання кредитів від іноземних держав, міжнародних організацій та фінансово-банківських установ, здійснення державних за-

позичень на міжнародних фінансових ринках та вступу в дію державних зовнішніх гарантій щодо боргу приватних підприємств [1]. Належним чином описано зовнішні боргові зобов'язання в системі світових фінансово-економічних відносин у [4]. У Бюджетному Кодексі України зазначено, що «боргове зобов'язання – зобов'язання позичальника перед кредитором за кредитом (позикою), що виникло внаслідок випуску і розміщення боргових цінних паперів та/або укладання кредитних договорів» [5].

Системні дослідження у сфері зовнішніх запозичень науковці розпочали активно здійснювати після економічної кризи 1998 року. Як наслідок, з початку 2000 років з'явилися російська монографія [6] та вітчизняні роботи де-що пізнішого періоду [7; 8], підготовлені новітні наукові праці на прикладі кризи в Єврозоні (наприклад, у Греції [9]).

У короткостроковій перспективі залучення фінансових ресурсів є доволі ефективним засобом тимчасового покриття бюджетного дефіциту, дефіциту платіжного балансу та вирішення інших поточних проблем національної економіки [10, с. 24]. У довгостроковій перспективі «життя в борг» є, як правило, невідгідним засобом підтримки економік країн, і, тим більше, зазначене не сприятиме їх розвитку, тобто, як правило, не сприяє зростанню ВВП, реалізації експортного потенціалу тощо. У крайньому випадку це може призвести до негативних наслідків, наприклад, до дефолту.

Зазначимо, що останнім часом спостерігається тенденція до зростання залежності країн-боржників від зовнішніх запозичень, адже нові запозичення надають з наявністю попередніх непогашених кредитів, спостерігаються випадки реструктуризації боргу. Тобто, неефективне використання механізму використання зовнішніх запозичень може призвести до так званого «боргового розвитку», який полягає в необхідності постійного «вливання зовнішніх кредитів» з метою постійного підживлення економік країн коштами, які спрямовують на вирішення короткострокових проблем.

Однією з таких проблем є погашення заборгованості за виплатою «тіла» кредиту та відсотків за ним. В окремих випадках залучають кошти у вигляді кредиту задля виплати того ж кредиту. А це вирішує, насамперед, поточні проблеми заборгованості окремо взятої країни, при цьому не вирішуються питання фінансування стратегічних завдань. Тобто, в майбутньому обсяг боргу буде більшим, ніж спроможність країни його обслуговувати. А очікувані витрати саме на обслуговування боргу перешкоджатимуть подальшим внутрішнім і зовнішнім інвестиціям (Paul R. Krugman, 1988 р. [11]; Sachs, 1989 р. [12]). Це, у свою чергу, ще більшою мірою перешкоджає економічному зростанню та можливості виплат за борговим зобов'язанням.

Невирішеними частинами проблематики є те, що залучення зовнішніх запозичень, з одного боку, є засобом розвитку країни, підвищення рівня окремих її макроекономічних показників і, як наслідок, рівня життя населен-

ня, а з іншого – можливе отримання негативних наслідків за певних умов нерационального використання залучених коштів.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Висувається гіпотеза, що є тісний зв'язок боргових зобов'язань з індексами та індикаторами сталого розвитку, що й зумовило постановку відповідних завдань.

Завданнями даної статті є дослідження закономірностей та винятків у положенні України та країн Європейського Союзу в координатах Індексу якості життя, Індексу безпеки життя, Індексу економічного виміру, Індексу сталого розвитку та обсягу зовнішнього боргу (загального та приведенного на одну особу). Основою тих чи інших тверджень є результати аналізу положення країни в зазначених координатах та взаємне розміщення цих країн. Масив для дослідження сформовано на основі баз даних Світового центру даних з геоінформатики та сталого розвитку [13], Світового банку [14] (показник для країн Євросоюзу – показник Central government debt, total) та [15] (для України).

Методологічною основою дослідження є комплексний підхід до зіставлення макроекономічного та інтегральних показників, що характеризують такі об'єкти, як країни, з метою зіставлення їх положень за обраними індексами та показником. З метою визначення рівня подібності країн обрано методіку визначення відстані між точками за формулою $S_{ab} = \sqrt{(I_{QLa} - I_{QLb})^2 + (I_{SLa} - I_{SLb})^2}$. За менших значень S_{ab} маємо більшу подібність для країн a і b у тих чи інших координатах індексів та індикаторів сталого розвитку.

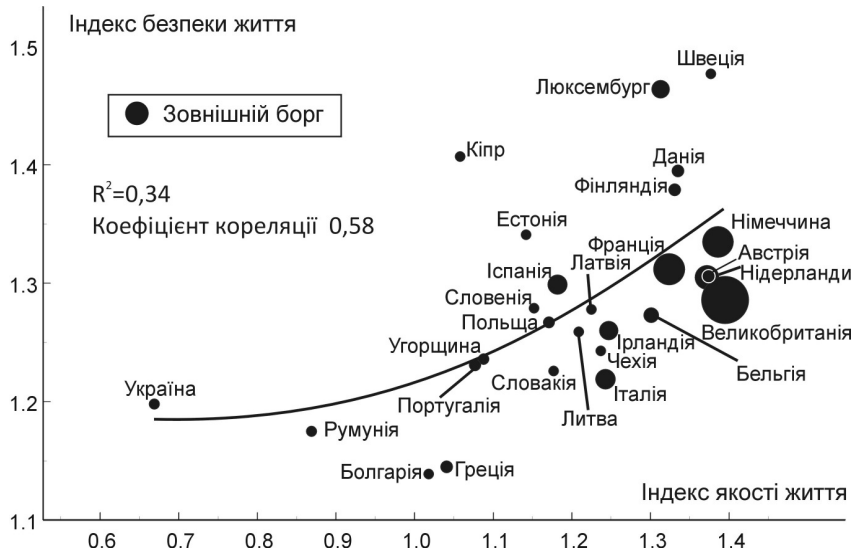
Системний підхід використовується у визначенні закономірностей у розміщенні країн за обраними показниками у визначених координатах. Основні положення наведено в [16, с. 9–11], де належним чином приведено методологію оцінювання сталого розвитку в контексті якості та безпеки життя людей.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Розміщення положення країн Європейського Союзу та України в координатах Індексу якості життя та Індексу безпеки життя за даними 2012 року представлено на рис. 1. Додатково графічно площею кола подано обсяг зовнішнього боргу для цих країн.

За результатами аналізу положень країн у визначених вище координатах маємо дещо розрізнені групи. Слід зазначити, що Україна перебуває доволі віддалено від інших країн Євросоюзу за Індексом якості життя, проте за Індексом безпеки життя має дещо кращі значення, аніж Болгарія, Греція та Румунія. Варто зазначити, що країни зі значними обсягами зовнішнього боргу мають значно кращі положення Індексу якості життя, аніж Індексу безпеки життя. Це пояснюється тим, що зовнішні запозичення спрямовуються на забезпечення потреб інфраструктури, яка підвищує рівень якості життя населення країни. Відповідно, зовнішня заборгованість певним чином знижує рівень економічної безпеки та відповідно, Індекс безпеки життя.

Рисунок 1

Візуалізація положення країн Європейського Союзу в координатах Індексу якості життя, Індексу безпеки життя та обсягу зовнішнього боргу (за даними 2012 року) [13–15]

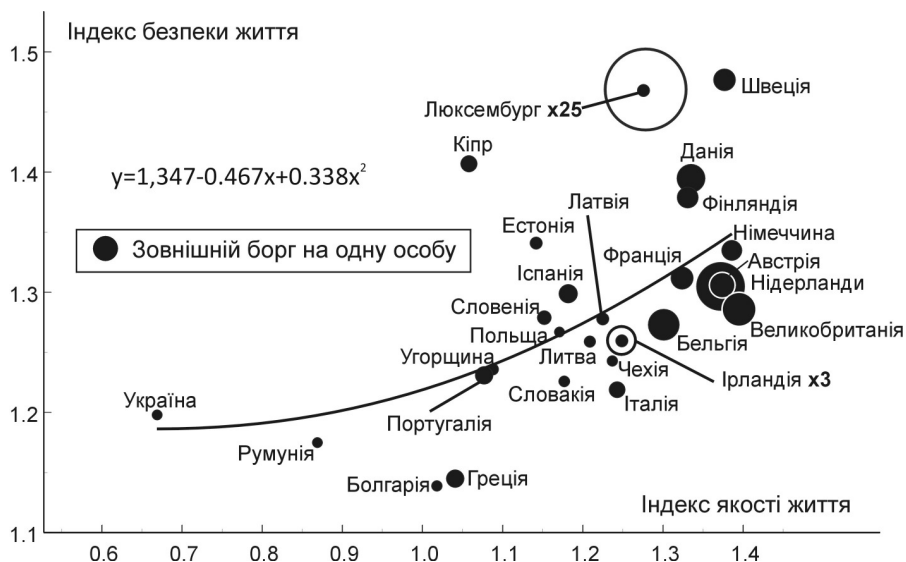
Відзначимо, що Греція та Кіпр перебувають на одному рівні за значеннями Індексу якості життя. Проте за Індексом безпеки життя ці країни перебувають на доволі значній відстані одна від одної (різниця в значеннях показників близько 0,25). У даному випадку слід враховувати те, що дані для дослідження взято за 2012 рік і в той період Греція вже перебувала в кризовому стані тривалий час, а Кіпр відчув кризовий стан лише в березні 2013 року. Заслуговує на увагу те, що поряд з Грецією перебуває Болгарія, яка вже має затяжний кризовий стан, що отримав розвиток у мітингах березня та липня 2013 року.

Слід зазначити, що країни Бенілюксу (Бельгія, Нідерланди та Люксембург) та Прибалтики (Латвія, Литва та Естонія) доволі компактно зосереджені у вузькому відрізку значень за Індексом якості життя. Європейські країни, що входять до «Великої Сімки» (Великобританія, Італія, Німеччина, Франція), також згруповано компактно за двома цими індексами. Саме ці країни «Великої Сімки» мають значні обсяги зовнішнього боргу.

Для більш прискіпливого дослідження закономірностей у розміщенні країн у координатах Індексу якості життя та Індексу безпеки життя здійснено візуалізацію (рис. 2) ще й за наведеним показником – зовнішній борг на одну особу.

Рисунок 2

Візуалізація положення країн Європейського Союзу у координатах Індексу якості життя, Індексу безпеки життя та обсягу зовнішнього боргу на одну особу (за даними 2012 року) [13–15]

За аналізом місця положення країн в обраних координатах з урахуванням приведеного показника (зовнішній борг на одного мешканця) відзначимо певні закономірності. Так, доволі чітко виражено те, що переважна кількість країн зі значними обсягами зовнішнього боргу на одну особу мають високий рівень Індексу якості життя. Для Італії це 1,24 при максимумі 1,48 для Швейцарії (цю країну вилучено з візуалізації, адже вона не входить до Євросоюзу). До цього слід додати те, що ці ж країни створюють групу з доволі високими значеннями Індексу безпеки життя (від 1,22 для Італії до Швеції – 1,48, за максимуму 1,53 для Австралії).

Отже, за результатами цього етапу аналізу слід зазначити таке: зовнішні запозичення надали можливість переважній кількості країн Євросоюзу отримати високі рівні як Індексу якості, так і безпеки життя. Проте окремі країни, маючи посередні значення наведеного на одну особу обсягу зовнішнього боргу (Кіпр та Греція), більшою мірою потрапили у кризовий стан, що позначилося на соціально-економічній стабільності цих країн. Країни, що мають відносно низькі значення обсягу зовнішнього боргу на одну особу, переважно

перебувають у «центрі» координат, що розглядаються. Це Латвія, Литва, Естонія, Словенія, Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина. Деякі «осторонь» перебувають такі країни, як Румунія, Болгарія та Україна. До речі, Румунія і Болгарія ввійшли до Євросоюзу лише у 2007 році. Приблизно на їх рівні за Індексом безпеки життя і перебуває Україна.

Відзначимо, що явним чином спостерігається «гравітаційний» ефект, який підтверджує те, що країни-сусіди є близькими не лише за територіальною ознакою, маючи спільні кордони, а й за близькими значеннями комплексних показників: Індексу якості життя та Індексу безпеки життя. Маємо для України такі подібні за значенням індексів країни-сусіди, як Болгарія та Румунія, для Чехії та Словаччини – Польща, Німеччина поряд із Францією, Швеція та Фінляндія між собою за координатами індексів уміщують Данію тощо. Про країни Бенілюксу та Прибалтики вже йшлося вище.

Узагальнення економічної, соціальної та екологічної складових, які відображають компоненти якості та безпеки життя Індексу сталого розвитку, здійснюється за відповідною методологією. Таке узагальнення відображається саме у значенні Індексу сталого розвитку. Для країн Європейського Союзу та України розміщення країн у координатах Індексу економічного виміру та Індексу сталого розвитку представлено на рис. 3.

Аналізуючи розміщення країн у цих координатах, відзначимо, що більшість точок «вбудовані» у вузькому коридорі ($\pm 0,5$ від $\min/\max$ тренду) у напрямку зростання індексів. Тобто, країни мають значний рівень впливу економічної складової на Індекс сталого розвитку, коефіцієнт кореляції для цих країн у заданих показниках становить 0,892. Щодо обсягу зовнішнього боргу, то слід відзначити, що країни зі значним обсягом боргу мають кращі значення обох індексів. Зазначене ще більшою мірою виражено в наведенні обсягу зовнішнього боргу на одну особу, рис. 4.

За Індексом економічного виміру, починаючи з Франції, усі країни, окрім Естонії, мають вищі значення показника за цим індексом. Вони також мають значний обсяг зовнішнього боргу, наведеного на одну особу. Проте Франція є «центральною» країною серед найбільших боржників Євросоюзу за Індексом сталого розвитку.

Для визначення особливостей у залежності обсягу зовнішнього боргу на одну особу та Індексу сталого розвитку на рис. 5 наведено візуалізацію, яка показує, що суттєвої залежності Індексу сталого розвитку від обсягу зовнішнього боргу на одну особу в зазначених країнах немає.

Проте, судячи з «густини» великих кіл у верхній частині (значний рівень Індексу сталого розвитку), можна знову підтвердити, що саме економічна складова визначає сталість розвитку країни, а наявність більших за площею кіл у верхньому центрі та у верхньому правому куті відображає те, що саме значні обсяги зовнішнього боргу на одну особу надають країні економічного розвитку.

Рисунок 3

Розміщення країн Європейського Союзу та України в координатах Індексу економічного виміру, Індексу сталого розвитку та обсягу зовнішнього боргу (за даними 2012 року) [13–15]

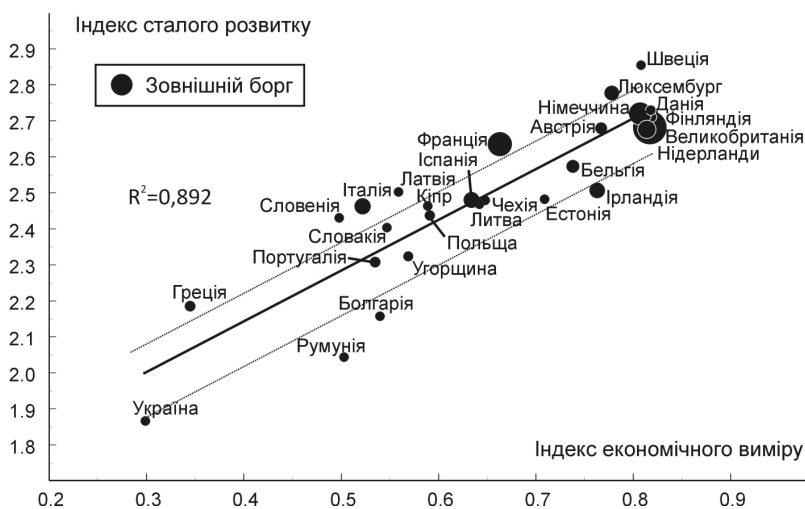

Рисунок 4

Розміщення країн Європейського Союзу та України в координатах Індексу економічного виміру, Індексу сталого розвитку та обсягу зовнішнього боргу на одну особу (за даними 2012 року) [13–15]

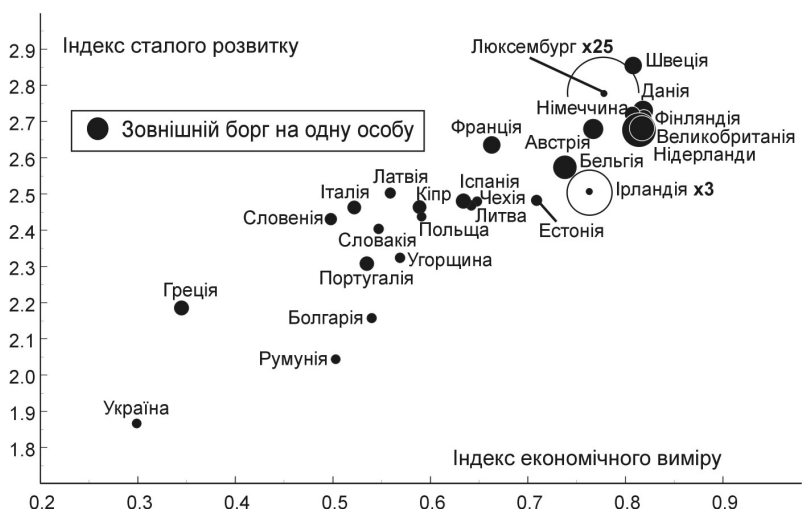

Рисунок 5

Розміщення країн Європейського Союзу та України в координатах обсягу зовнішнього боргу на одну особу та Індексу сталого розвитку, довідково наведено Індекс економічного виміру (за даними 2012 року) [13–15]

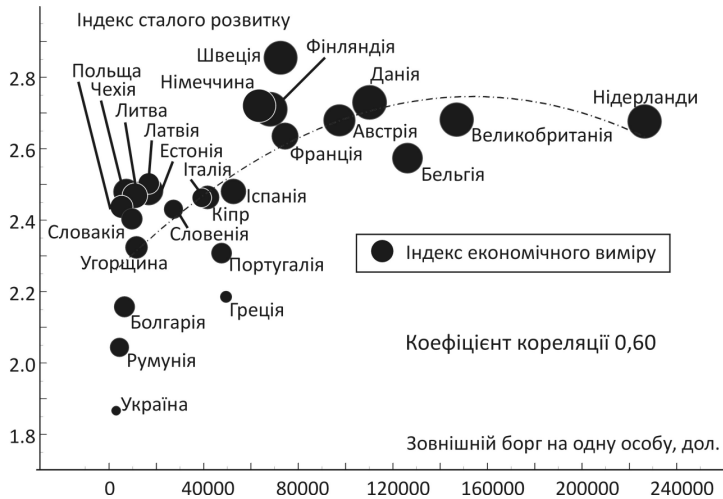
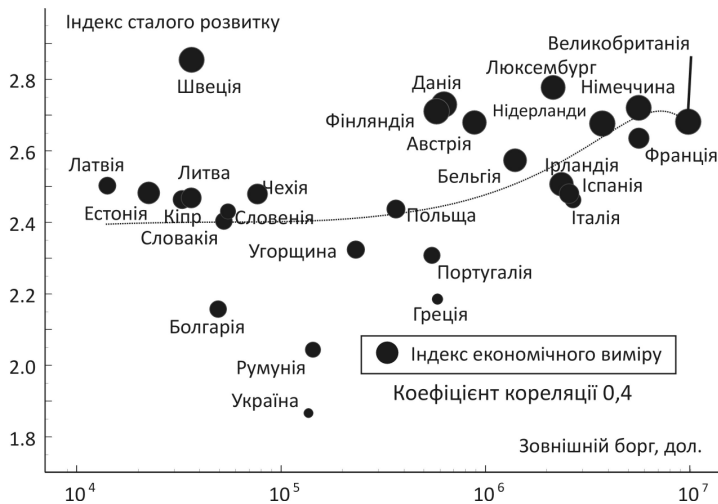

Рисунок 6

Розміщення країн Європейського Союзу та України в координатах обсягу зовнішнього боргу та Індексу сталого розвитку, довідково наведено Індекс економічного виміру (за даними 2012 року) [13–15]

На рис. 6 візуалізовано розміщення країн Європейського Союзу та України в координатах обсягу зовнішнього боргу та Індексу сталого розвитку. Для наочності шкалу зовнішнього боргу показано в логарифмічному масштабі.

Саме, аналізуючи таке розміщення країн у просторі зовнішнього боргу (абсолютне значення для країни) та Індекс сталого розвитку, надається можливість оцінити при незначному рівні коефіцієнту кореляції вплив на розвиток зовнішніх запозичень саме країн Європейського Союзу, які належать до «Великої Сімки»: Великобританія, Німеччина, Франція та Італія. Зазначені країни мають найбільші рівні зовнішнього боргу.

Отже, для союзу країн, що динамічно розвиваються у світі, Європейського Союзу, варто відзначити те, що для цього угруповання основою успішності як економічного розвитку, так і за Індексом сталого розвитку є зовнішні запозичення.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Отже, резюмуючи вищезазначене, виділимо таке:

1. На основі значень індексів безпеки та якості життя за 2012 рік доведено, що країни Європейського Союзу зі значними обсягами зовнішніх запозичень мали значно кращі положення Індексу якості життя, аніж Індексу безпеки життя. Зазначене можна пояснити тим, що запозичені кошти більшою мірою спрямовуються на покращення рівня життя в країні, при цьому знижується рівень економічної безпеки і, відповідно, значення Індексу безпеки життя.

2. При використанні в аналізі приведеного показника (перерахунок на одного жителя країни) відзначимо те, що переважна кількість країн Євросоюзу із значними обсягами зовнішнього боргу на одну особу мають високий рівень Індексу якості життя.

3. На основі розгляду взаємного розміщення країн у обраних координатах доведено наявність «гравітаційного» ефекту, який підтвердив те, що країни-сусіди за територією мають доволі близькі й значення комплексних показників: індексів якості та безпеки життя.

4. При використанні комплексного, узагальнювального показника, що поєднує економічну, соціальну та екологічну складові (Індекс сталого розвитку), визначено доволі високий коефіцієнт кореляції (0,892) цього індексу з Індексом економічного виміру та доведено, що зовнішні запозичення сприяють покращенню значень обох цих індексів.

5. На основі результатів аналізу розміщення країн Європейського Союзу та України в координатах обсягу зовнішнього боргу та Індексу сталого розвитку доведено, що країни Європейського Союзу, які належать до «Великої Сімки», мають найбільші зовнішні запозичення в абсолютному вимірі та при цьому характеризуються високим рівнем Індексу сталого розвитку.

Наукова новизна: методичний підхід до визначення впливу обсягу зовнішніх запозичень (валового зовнішнього боргу) на розміщення країн у координатах Індексу якості життя, Індексу безпеки життя, Індексу економічного виміру, Індексу сталого розвитку та обсягу цього боргу (загальної суми та приведеного на одну особу) з метою зіставлення положень країн за обраними індексами та показниками.

Практичне значення отриманих результатів дослідження: використання отриманих результатів доводить можливість використання зовнішніх запозичень з метою підвищення індексів якості життя, економічного виміру та сталого розвитку та можливого зниження Індексу безпеки життя для країн Євросоюзу та України.

Напрямок подальших досліджень: доцільно визначити функціональні залежності впливу обсягу зовнішнього боргу країн (абсолютні та відносні значення) на характеристики динамічних ефектів, що можливі для значень Індексу якості життя, Індексу безпеки життя, Індексу економічного виміру, Індексу сталого розвитку з огляду на стабільність економік цих країн.

Література

1. Озаріна О. В. Складові зовнішніх запозичень України / О. В. Опаріна // Торгівля і ринок України : темат. зб. наук. праць. Вип. 28, т. 1 / голов. ред. О. О. Шубін. – Донецьк : ДонНУЕТ, 2009. – С. 104–112.
2. Валовий зовнішній борг [Електронний ресурс] // Офіційне Інтернет-представництво Національного банку України. – Режим доступу : http://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=44466.
3. Валовий внутрішній продукт, продукція промисловості та сільського господарства, інвестиції, роздрібний товарооборот. Основні показники економічного розвитку [Електронний ресурс] // Офіційне Інтернет-представництво Національного банку України. – Режим доступу : http://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=57897.
4. Вахненко Т. П. Зовнішні боргові зобов'язання у системі світових фінансово-економічних відносин / Т. П. Вахненко; Ін-т економіки та прогнозування НАН України. – К. : Фенікс, 2006. – 536 с.
5. Бюджетний кодекс України // Верховна Рада України; Кодекс України, 08.07.2010 р., № 2456-VI.
6. Головачев Д. Л. Государственный долг. Теория, российская и мировая практика [Текст] / Д. Л. Головачев ; ред. М. А. Сажина. – М. : ЧеРо, 1998. – 176 с.

7. Козюк В. В. Державний борг в умовах ринкової трансформації економіки України [Текст] / В. В. Козюк; Тернопільський держ. технічний ун-т ім. Івана Пулюя. – Т. : Карт-бланш, 2002. – 238 с.
8. Заверуха І. Б. Державний борг України: проблеми правового регулювання / І. Б. Заверуха ; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. – Л. : Видавничий центр ЛНУ ім. І.Франка, 2006. – 309 с.
9. Petrakis P. The Greek Economy and Crisis. Challenger and Responses [Text] / Panagiotis Petrakis. – Berlin Springer-Verlang, 2012. – 450 p.
10. Helpman E., Horovits M. Voluntary debt reduction: incentives and welfare [Text] / E. Helpman, M. Horovits // le-heker aratsot mitpathot, National Bureau of Economic Research. – 1988. – 42 p.
11. Krugman P. Market-based debt-reduction schemes [Text] / Paul R. Krugman // Cambridge: National Bureau of Economic Research, 1988. – 28 p.
12. Sachs J. New approaches to the Latin American debt crisis [Text] / Jeffrey Sachs // International Finance Section, Dept. of Economics, Princeton University, 1989. – 50 p.
13. Офіційний сайт Світового центру даних с геоінформатики та сталого розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wdc.org.ua/uk/data/>
14. Офіційний сайт Світового банку. Data & Research. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://econ.worldbank.org/>.
15. Зовнішній борг: статистичні дані [Електронний ресурс] Офіційний сайт Національного банку України. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=44466/
16. Аналіз сталого розвитку – глобальний і регіональний контексти: У 2 ч. / Міжнар. рада з науки (ICSU) [та ін.]; Виконавці: А. О. Болдак, С. В. Войтко, О. А. Гавриш, І. М. Джигирей та інші : наук. кер. М. З. Згуровський. – К. : НТУУ «КПІ», 2010. – Ч. 1. Глобальний аналіз якості та безпеки життя людей. – 2010. – 255 с.